

OLA LINDQVIST

Encomium Emmae

I sin doktorsavhandling »The Battle of Hastings, England, and Europe 1035–1066», har Sten Körner ägnat ett kapitel åt skriften »Encomium Emmae» (närmast »Till Emmas lov») eller »Gesta Cnutonis».¹ Encomium är ett prosaverk på latin, som handlar om danernas och anglernas historia från Sven Tveskäggs erövring av England på 1010-talet till Hardaknut, kung 1040–42. Troligen tillkom skriften under Hardaknuts regering. Huvudkällan för den engelska politiska historien under denna period är den stora Anglo-Saxon Chronicle; i övrigt är källmaterialet ytterst sparsamt. Som en utförlig källa, nästan samtida med de skildrade händelserna, är Encomium onekligen värd ett närmare studium. Verkets källvärde och tendens har emellertid bedömts mycket skiftande. Johannes Steenstrup, representant för en äldre uppfattning, fann skriften panegyrisk »uden at des Beretning dog er usandfærdig».² Lauritz Weibull hävdade emellertid att verkets värde som källskrift för Sven Tveskäggs historia »är skäligen begränsat: vad den ger är släktraditionens idealiserade bild av konungen».³ Stenton finner verket vara »completely unreliable on points of fact» och anser att det är en panegyrik av Knut den store.⁴ Campbell, som i samband med sin utgåva av verket ägnat det ett noggrant studium, finner att det beträffande den danska erövringen är mindre värdefullt, på andra punkter mer pålitligt. Beträffande syftet finner han det helt vara ägnat »the personal glorification of Queen Emma and her re-

¹ STEN KÖRNER, *The Battle of Hastings, England, and Europe 1035–1066*, s. 47 ff.

² J. STEENSTRUP i *Dansk Biografisk Leksikon* 6, s. 322 (1935).

³ L. WEIBULL, *Kritiska undersökningar i Nordens historia omkring år 1000* (1911), s. 156.

⁴ F. M. STENTON, *Anglo-Saxon England* (1943), s. 686.

latives». Däremot finner han inte Encomium i något avseende rymma någon politisk propaganda till försvar för »the danish occupation of England».⁵

Sten Körner förklarar utgångsläget för sin undersökning vara, att frågan inte ställts »of what particular aims the Encomium can have had or whether it has a particular political background. These questions will form the basis of the following investigation.»⁶

Den första delen av Körners undersökning går ut på att visa att det finns en klar tendens för Hardaknut, Knut den stores son med drottning Emma, gentemot Harald Harfot, Knuts äldre son med en konkubin. Vid Knut den stores död 1035 var Hardaknut i Danmark och säkrade sig makten där. I hans frånvaro grep Harald makten och lät mördra Hardaknuts halvbror Alfred. Harald dog emellertid redan 1040, och Hardaknut kunde återvända till England, där han regerade till sin död 1042. Körner påvisar, hur Harald Harfot konsekvent tecknas som en usurpator, som orättmätigt tillväller sig makten; betecknande är att hans kungliga börd förnekas. Som regent framstår han som en tyrann, en rex injustus. Mot honom ställer Encomium Hardaknut som den rättmätige regenten efter Knuts död, en rex justus.

De belägg förf. kan lämna för denna tendens verkar övertygande. Men Körner går vidare. Han ställer frågan »against whom the Encomiast's popaganda for Hardacnut was directed». Han fortsätter: »Harold Harefoot can be discounted immediately. He disappeared from the picture on March 17th, 1040» (s. 63). Nej, propagandan i Encomium riktar sig mot Edvard Bekännaren, bror till den 1036 mördade Alfred och son till drottning Emma i hennes tidigare äktenskap med den engelske kungen Ethelred, död 1016. Edvard blev Hardaknuts samregent under dennes korta regering.

Vi skall här ta upp Körners argument till en närmare granskning. Själva utgångspunkten för resonemanget är tvivelaktigt. Varför skulle inte propagandatendensen kunna rikta sig mot Harald Harfot, fast denne var död? Så t.ex. finner vi i de normandiska krönikorna den mest intensiva propaganda mot Harald Godwinson, en redan besegrad och död fiende, och tendensen möter som bekant ofta i historieskrivningen.

⁵ A. CAMPBELL, *Encomium Emmae Reginae* (Campbell), London 1949, s. XXI.

⁶ KÖRNER, s. 49.

Till stor del vilar Körners bevisföring på direkta misstolkningar av texten. Körner säger att »Encomium's attitude to the joint-kingship could not be illustrated more plainly» än av dess negativa beskrivning av Knuts och Edmund Järnsidas korta tvåhärskardöme 1016. Med utgångspunkt från detta anför Körner senare på tal om Hardaknuts och Edwards samregering, att slutraderna i Encomium uttrycker förhoppningen att bröderna och deras mor skall härskas i vänskap (73). Nu står emellertid i slutraderna »Hic fides *habetur* regni sotiis, hic inuiolabile *uiget* faedus materni fraternique amoris» (kurs. här);⁷ alltså klart indikativ och ett klart fastställande av att nu hålles trohet av medregenterna och råder ett moders- och brödräkärlekens okränkbara förbund, vilket snarare kommer att stå i effektiv kontrast till det tidigare negativa omdömet om Knuts och Edmunds tvåhärskardöme.

När Körner vill påvisa att Hardaknut tvingats dela kungadömet med Edvard, åberopar han två källor som han annars är mycket skeptisk mot, nämligen William of Malmesbury från 1120-talet och Saxo från 1200-talet.⁸

Ett för tesen om Encomiums propaganda mot Edvard viktigt argument blir en ed som Knut svor till Emma och som enligt Körner »excluded all other pretenders to the throne» (utom Hardaknut).⁹

Men i själva verket krävde och fick Emma en ed av Knut att han aldrig skulle sätta upp sonen till någon annan hustru än henne själv att härskas efter honom, om det hände att Gud skulle ge henne en son genom honom.¹⁰ Av fortsättningen: »Ty det sades att kungen

⁷ CAMPBELL, *Encomium Emmae*, s. 52.

⁸ Förf. framhåller s. 66 f. att vid sidan om traditionen om de goda relationerna mellan Hardaknut och Edvard det i två källor, oberoende av varandra, funnits en annan, »saying that Hardacnut was forced to share his kingdom with Edward». Men den ena källan säger inte detta. William of Malmesbury sade enligt förf. »that Edward came uninvited and was only received because of the kingship between the two stepbrothers». Men i den latinska texten cit. i avhandlingen s. 66 står att brodern Edward, som var trött på årslång utlandsvistelse, och som åter besökte fädernesjorden i hopp om brodersläktskap, mottog han (Hardaknut) med, som man säger, öppna armar och höll honom kvar mycket vänligt.

⁹ Förf. fortsätter: »It is important to remember this when trying to establish against whom the Encomiast's propaganda for Hardacnut was directed (63).»

¹⁰ CAMPBELL, s. 32 f.: Sed abnegat illa, se unquam Cnutonis sponsam fieri, nisi illi iusiurando affirmaret, quod numquam alterius coniugis filium post se regnare faceret nisi eius, si forte illi Deus ex eo filium dedisset.

hade söner med någon annan» framgår tydligt att eden riktades mot Knuts söner med konkubinen Alfiva, bl.a. Harald Harfot, något som Körner själv framhåller (s. 59). Eden riktade sig alltså inte mot Emmas son Edvard, ännu mindre som både han och hans halvbror i *Encomium* omnämns som Emmas och Knuts söner. Körner har också ett annat stöd för eden (s. 55) men det vilar på en felöversättning.¹¹

Körner framhåller också, att Edvard visserligen »is named as the legitimate son but in such an obscure way» att man inte kan avgöra vem *Encomium* betraktar som hans far (s. 68). Härvid finner Körner, att *Encomium* helt sökt dölja den normandiska prinsessan Emmas tidigare äktenskap med anglernas kung Ethelred genom att framställa hennes giftermål med Knut den store såsom ledande till försoning mellan daner och *normander* och ej som man kunde vänta mellan daner och anglosachsare. Här föreligger ett förbiseende. I *Encomiums* *Argumentum* sägs uttryckligen att giftermålet mellan Emma och Ethelred gjorde slut på striderna mellan daner och angler.¹² På det av Körner åberopade textstället inne i *Encomium* med dess oklara syftning blir det därmed också den enda rimliga tolkningen.¹³ Det är riktigt att Ethelreds namn inte nämns i *Encomium*. Det är emellertid knappast egendomligt med tanke på den påtagliga tendensen i kapitlet om erövringen att s.a.s. trola bort den gamla engelska ättens rätt till landet till förmån för de danska kungarna Sven Tveskägg och Knut den store. Beskrivningen av erövringen lägges i viss mån till rätta för den. Så framställs upptakten till Sven Tveskäggs fälttåg närmast som en straffexpedition mot hans befälhavare Torkel som uppträtt självrådigt mot Sven. I samband med Knuts trontillträde framhåller *Encomium*, att han hade den lagliga rätten att härska över danerna.¹⁴ Ethelred omnäm-

¹¹ Förf. citerar (s. 55) den engelska översättningen av CAMPBELL, s. 35 som omtalar, att Knut den store när Hardaknut växte upp »pledged to him the whole realm which was subject to his command». Körner säger därefter att »Cnut had sworn to leave all his realms to his son». Nu bör texten översättas med Han band med en ed hela riket vid gossen = han lät riket avlägga en ed som band det vid gossen. («Adulto denique puero de quo sermo agitur pater adhuc in omni felicitate degens omne regnum suae dicioni subiectum sacramento deuinxit»), CAMPBELL, s. 34.

¹² CAMPBELL, [*Argumentum*], s. 6.

¹³ CAMPBELL, s. 32.

¹⁴ CAMPBELL, s. 10 och s. 14 ff.

nes endast som princeps, ej som rex, och hans son Edmund, som till skillnad från fadern nämnes vid namn, kallas oftast för iuuenis eller princeps.¹⁵

Det är mot denna bakgrund som Ethelred inte nämns som far till Edvard och brodern Alfred. I stället framställs dessa som barn till Knut och Emma. I och med att Ethelred och Edmund medvetet undanskymmes i skildringen, har det legat nära till hands för författaren till Encomium att föra Knut, Emma, Hardaknut, Edvard och Alfred till samma familj och ställa denna i motsättning till Harald Harfot. Detta är inte ägnat att försvaga Edwards position. Det sätt, varpå Encomium gång på gång för Edvard till de legitima arvingarna och omnämner hans kungliga börd, motsäger direkt Körners tes om en förstucken propaganda mot Edvard i Encomium. Sålunda skickade enligt Encomium Knut och Emma vid Hardaknuts födelse sina andra legitima söner («*alios uero liberales filios*») till Normandie. Att med dessa söner avses Edvard och Alfred är helt tydligt av sammanhanget.¹⁶ Det sägs också om Emma att hon stannade i riket sörjande sin makes död och var orolig på grund av sönerns frånvaro. Man bör också notera scenen, där ärkebiskopen häftigt vägrar Harald Harfot kröning åberopande den trohet han var skyldig Emmas söner (pluralformen upprepas i hela hans protest). Nämnas bör också hur bröderna kallas «*regiis adolescentulis*» i det som en martyrdöd utförligt skildrade mordet på Edwards bror Alfred.¹⁷

Körner trycker emellertid hårt på att Hardaknuts anspråk framhäves mycket mer än Edwards och anför särskilt som ett viktigt argument, att Edvard själv skulle ha sagt till drottning Emma, att han inte kunde hjälpa henne mot Harald, eftersom rikets stormän svurit Hardaknut trohet. Encomiasten skulle därmed skickligt ha lagt «*the propaganda for Hardaknut and against Edward in his own mouth*» (s. 69). Här är det nödvändigt att erinra om Körners första tes – att Hardaknuts tronanspråk gentemot Harald är ett bärande tema i Encomium. Denna strid framstår som Körner själv framhåller såsom en kamp mellan en rex justus och en rex iniquus (s. 57 ff.). Edvard blir därmed helt naturligt en biperson. Det säger därför inte något om en propagandatendens mot Edvard, att hans anspråk

¹⁵ CAMPBELL, s. 22, 24, 26, 28 f., 30. Man noterar, att Knut den store konsekvent omnämnes som rex.

¹⁶ Det säges också direkt vid beskrivningen av hur Harald Harfot förfalskar ett brev till Edvard och Alfred, CAMPBELL, s. 34 och s. 40.

¹⁷ CAMPBELL, s. 40, 42.

undanskymmes eller att han med sin replik ytterligare understryker Hardaknuts tronanspråk just i beskrivningen av striden mot Harald. I skildringen av striden mellan Hardaknut och Harald Harfot går fronten konsekvent mellan å ena sidan de legitima arvingarna, till vilka Edvard föres, och å den andra sidan Harald Harfot (och hans bröder). Det är för övrigt betecknande, att när *Encomium* omtalar hur vissa engelsmän valde Harald Harfot sägs det inte att de svek Hardaknut utan drottning Emmas förnäma söner.¹⁸ Man förstår den skrivare – enligt Körner arbetande med en avskrift troligen under Edwards regering – som inte heller observerade, att någon propaganda riktades mot Edvard (s. 74).

När Körner med klara belägg visar, att *Encomiums* författare konsekvent tagit ställning för Hardaknut gentemot Harald Harfot, blir man helt övertygad. Det blir ett intressant exempel på motsatsställningen av en *rex justus contra* en *rex injustus*. En sådan historiskrivning ter sig inte heller överraskande i ett verk, som tillkommit under Hardaknuts regering. Det var Harald, som under fem år spärrat vägen till tronen för Hardaknut och som drivit både honom och hans moder i landsflykt. Det försök som möter i *Encomium* att s.a.s. undanskymma den gamla engelska kungaätt som regerat före den danska erövringen går väl ihop med den märkbara tendensen till förmån för den danska ätten i verket. Argumenteringen för att propagandatendensen i *Encomium* egentligen varit riktad mot Edvard Bekännaren ter sig däremot som en konstruktion, utan stöd vare sig i *Encomium* eller andra källor.

SUMMARY

Encomium Emmae (or *In Praise of Emma*) is a prose work in Latin dealing with the history of the Danes and the Angles from about 1010 up until the time of Hardacnut, who was king from 1040 to 1046. The work was probably written during Hardacnut's reign. The value of the work as a source and its purpose have been appraised in different ways. In his doctor's thesis, "The Battle of Hastings, England, and Europe 1035–1066", Sten Körner points out that the question "of what particular aims the *Encomium* can have had or whether it has a particular political background" has not been raised. When Körner demonstrates by conclusive evidence that the author

¹⁸ CAMPBELL, s. 38.

of the Encomium consistently adopted an attitude in favour of Hardacnut and against Harold Harefoot his arguments are wholly convincing. But Körner considers that the propaganda is in fact directed against Edward the Confessor, who became co-regent with Hardacnut. This argument, however, rests to some extent on misinterpretations of the text and is not borne out by the Encomium. Since Körner's first point is that Hardacnut's claim to the throne against Harold is a dominant theme in the Encomium, it is quite natural that Edward is a secondary figure. The way in which the Encomium, time after time, includes Edward among the legitimate heirs contradicts the argument that there is veiled propaganda against him. In the account of the struggle between Hardacnut and Harold Harefoot in the Encomium, the line of demarcation runs consistently between the legitimate heirs, of whom Edward is one, and Harold and his brothers.